

Narrative of Peace from the Bed of Wounds: The Responsibility of Peace Journalism in Representing the War Ecosystem in Sardasht with an “Interbeing” Approach and Artificial intelligence Application

Ali Shaker¹

I- PhD in Communication Sciences from Allameh Tabatabaei University and researcher in media, technology and peace. E-mail: A_shaker@atu.ac.ir

Date received:2024/12/11

Date revised:2025/01/23

Date accepted:2025/05/07

Doi:10.22034/ipsan.2025.242789

Extended Abstract Introduction

Nearly four decades have passed since the chemical bombardment of Sardasht on June 28, 1987, a catastrophic event in which the Ba'athist regime of Iraq targeted civilians with mustard gas. While this tragedy remains a deep wound in the security and psychological ecosystem of the Middle East, the dominant discourse surrounding it has largely remained stagnant. Traditional narratives in media and politics have focused primarily on the "war on signs"—condemning individual dictators like Saddam Hussein and proving the victimhood of the casualties. However, the persistence of violence in the region, from Halabja to Gaza, suggests that these traditional paradigms are insufficient for establishing lasting peace.

This research posits that current approaches rely on what Charles Eisenstein terms the "Myth of Redemptive Violence"—the belief that eliminating a specific source of evil (the "bad guys") will restore stability. This study argues that such a reductionist view fails to address the structural roots of war found in the global political economy and the "Story of Separation." The primary objective of this research is to propose a novel model of "Peace Journalism" that transcends the established binaries of "victim/executioner" and "good/evil." Grounded in the ontology of "Interbeing," this model seeks to offer a restorative narrative that reveals the hidden ecosystem of the Sardasht tragedy. The central research question asks: How can we move beyond single-factor narratives to unveil the concealed ecosystem of the Sardasht catastrophe, and what role does Generative Artificial Intelligence (AI) play in this transition?

Methodology

To address the multi-dimensional nature of the research problem, this study employs a qualitative, "applied-developmental" approach with a multi-layered methodological design. The research framework is constructed upon three distinct analytical levels:

1. **Systemic and Phenomenological Analysis:** To explain the roots of the tragedy, the study utilizes Charles Eisenstein's theory of "Interbeing" combined with Hannah Arendt's concept of the "Banality of Evil." This layer analyzes historical documents regarding the supply chain of chemical weapons and medical reports of victims to demonstrate the biological and systemic interconnectedness of the event.
2. **Critical Discourse Analysis (CDA) with Deconstruction:** To critique the existing media representation, the research applies a secondary analysis to existing data on international media coverage of Sardasht. Using Jacques Derrida's strategy of "Deconstruction" and Michel Foucault's concept of "Biopolitics," the study exposes how Western media created a "Regime of Truth" that marginalized the victims.

Futures Studies and Speculative Design: To map the desired future, the study employs a speculative design approach. This layer models the application of Generative Artificial intelligence not as a tool of war, but as an epistemic agent capable of "visualizing invisible connections" and "simulating empathy."

Result and discussion

The findings of this research deconstruct the Sardasht tragedy across three critical dimensions: ontological, structural, and technological.

First, at the **ontological level**, the study reveals that the catastrophe was not merely the product of individual cruelty (Saddam Hussein) but the outcome of a "Global Ecosystem of Separation." By applying the concept of the "Banality of Evil," the research demonstrates how European bureaucratic suppliers and corporate managers, driven by the "Story of Separation" and profit maximization, detached their technical responsibilities from moral consequences. This "systemic numbness" allowed for the equipping of a genocidal machine, proving that fighting "signs" (dictators) without curing the "disease" (the separation paradigm) ensures the reproduction of violence.

Second, at the **structural and discursive level**, the analysis confirms the existence of a mechanism of "exclusion and invisibility." The media analysis indicates that the victims in Sardasht were reduced to "bare life" within the Western geopolitical calculations of the 1980s. Through a specific "Regime of Truth," international media utilized linguistic binaries (East/West, Civilized/Barbarian) to downplay the event as a minor military incident rather than a humanitarian disaster. This silence was not accidental but a strategic function of Biopolitics to protect the interests of the "supporting periphery"—the Western supply chain—thereby rendering the victims' lives "ungrievable."

Third, regarding the **technological horizon**, the research proposes a transition to "Data-Driven Peace Journalism." The study argues that Generative Artificial intelligence offers revolutionary capacities to shift the narrative from "enemy-making" to "Interbeing." The proposed model utilizes Artificial intelligence in two key ways:

1. **Visualizing Systemic Connections:** Artificial intelligence can process vast datasets to draw visible links between abstract concepts—such as European stock market

profits—and concrete realities, like cancer rates in Sardasht. This shifts the focus from an individual villain to a "criminogenic ecosystem."

2. **The Empathy Machine:** By integrating Artificial intelligence with Extended Reality (XR), the model suggests simulating the phenomenological experience of the victims (e.g., the sensation of shortness of breath) for global audiences. This dissolves the emotional distance and transforms the audience from passive observers into empathetic actors.

Conclusion

The study concludes that Sardasht serves as a historical warning: as long as the "root causes" (the paradigm of separation and profit-centric bureaucracy) are ignored in favor of fighting "symptoms," violence will recur. Peace Journalism must evolve from describing body counts to revealing the invisible webs of complicity. By leveraging Artificial intelligence to make these connections visible and to foster radical empathy, we can transition from a culture of enmity to a culture of shared responsibility and Interbeing.

Keywords

Sardasht, Interbeing, Peace Journalism, Generative Artificial Intelligence, Deconstruction, Banality of Evil, Critical Discourse Analysis.

روایت صلح از بستر زخم: مسئولیت روزنامه‌نگاری صلح در وانمایی زیست‌بوم جنگ در سردشت با رویکرد «هم‌بودی» و کاربست هوش مصنوعی

علی شاکر^۱

۱- دکتری علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی و پژوهشگر رسانه، فناوری و صلح. ایمیل:

A_shaker@atu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۱۷

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۱۱/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۱

Doi:10.22034/ipsan.2025.242789

چکیده

با گذشت حدود چهار دهه از بمباران شیمیایی سردشت، تداوم چرخه‌های خشونت در منطقه نشان‌دهنده ناکارآمدی پارادایم‌های سنتی صلح‌سازی است که بر «اسطوره خشونت نجات‌بخش» و حذف فیزیکی دشمن استوار هستند. تجربه تاریخی نشان می‌دهد که رویکرد «جنگ با نشانه» (تمرکز صرف بر محکومیت دیکتاتورها) بدون درمان ریشه‌های ساختاری، نتوانسته صلح پایدار را به ارمغان آورد. هدف اصلی این پژوهش، ارائه مدلی نوین از «روزنامه‌نگاری صلح» است که با عبور از دوقطبی‌های تثبیت‌شده «قربانی-جلاد» و «خیر-شر»، بر مبنای هستی‌شناسی «هم‌بودی» استوار باشد و روایتی ترمیمی از فاجعه ارائه دهد. پرسش اصلی پژوهش این است که چگونه می‌توان با گذار از روایت‌های تک‌عاملی، زیست‌بوم پنهان فاجعه سردشت را آشکار کرد؟

این پژوهش با روش «توصیفی-تحلیلی» و در قالب یک طراحی چند لایه انجام شده است؛ به این صورت که با بهره‌گیری از چارچوب نظری چارلز آیزنشتاین به نقد پارادایم جدایی می‌پردازد، با استفاده از «تحلیل گفتمان انتقادی» (با تکیه بر آراء فوکو و دریدا) روایت‌های رسانه‌ای را واسازی می‌کند و با روش «آینده‌پژوهی گمانه‌زن»، افق‌های نوین فناوری را ترسیم می‌نماید.

فرضیه پژوهش بر این استوار است که پارادایم «هم‌بودی» در تلفیق با ظرفیت‌های «هوش مصنوعی مولد»، امکان گذار از «اسطوره خشونت نجات‌بخش» را فراهم کرده و با بصری‌سازی اتصالات نامرئی سیستم، روایتی ترمیمی و مسئولیت‌پذیر خلق می‌کند.

یافته‌ها نشان می‌دهد که فاجعه سردشت نه محصول شقاوت فردی محض، بلکه برآیند یک «زیست‌بوم جهانی جدایی» و مکانیسم «ابتدال شر» در زنجیره تأمین بوروکراتیک بوده است. پژوهش همچنین تبیین می‌کند که «هوش مصنوعی مولد» ظرفیت آن را دارد که با «مرئی‌سازی اتصالات نامرئی سیستم» و «شبیه‌سازی همدلی»، روایت جنگ را به روایت مسئولیت‌پذیری جهانی و هم‌بودی تغییر دهد.

واژگان کلیدی: سردشت، هم‌بودی، تحلیل گفتمان، هوش مصنوعی، واسازی، روزنامه‌نگاری صلح.

مقدمه

بمباران شیمیایی سردشت در هفتم تیرماه ۱۳۶۶، که طی آن نیروی هوایی رژیم بعث عراق با استفاده از گاز خردل مناطق مسکونی این شهر را هدف قرار داد، نقطه‌ای تاریک و تعیین‌کننده در تاریخ جنگ‌های مدرن محسوب می‌شود. این فاجعه که منجر به شهادت بیش از ۱۱۰ نفر و مصدومیت حدود ۸۰۰۰ شهروند غیر نظامی شد، نه تنها یک جنایت جنگی آشکار، بلکه زخمی عمیق بر پیکره زیست‌بوم امنیتی و روانی منطقه بود (نصیری و همکاران، ۱۴۰۴: ۲). با گذشت نزدیک به چهار دهه از این رویداد، گفتمان غالب در رسانه‌ها و محافل سیاسی بیشتر بر دو محور متمرکز بوده است: نخست، اثبات مظلومیت قربانیان به‌ویژه زنان و محکومیت جنایتکاران (غیاثوند و همکاران، ۱۳۹۹ و ملائی توانی و حکمت، ۱۳۹۶)؛ دوم، تلاش‌های حقوقی واقعی برای به رسمیت شناختن این جنایت و پیگیری حقوقی آن در عرصه بین‌المللی هم شکل گرفته است. یکی از مهم‌ترین چارچوب‌های حقوقی بین‌المللی که نتیجه مستقیم واکنش جهانی به فجایعی مثل سردشت بوده، «کنوانسیون منع سلاح‌های شیمیایی» (CWC) است که استفاده، توسعه و نگهداری سلاح‌های شیمیایی را برای کشورهای عضو ممنوع کرده و نهاد ناظر آن، سازمان منع سلاح‌های شیمیایی (OPCW)، اکنون مهم‌ترین ساختار قانونی جهانی برای پیگیری و منع این گونه جنایات است و حضور نمایندگان قربانیان در نشست‌های این کنوانسیون و تلاش برای گنجاندن موضوع سردشت در دستور کار نشان‌دهنده نقش حقوقی قربانیان در سطح بین‌المللی است.

اگرچه این اقدامات برای ثبت حقیقت تاریخی ضروری بوده‌اند، اما پرسش بنیادینی که پژوهش حاضر با آن مواجه است، ناظر بر «کارآمدی» این روایت در ایجاد صلح پایدار است. شواهد تاریخی نشان می‌دهد که با وجود حذف فیزیکی دیکتاتورهای و محکومیت‌های اخلاقی، چرخه خشونت در خاورمیانه متوقف نشده و «سردشت‌ها» در اشکال گوناگون (از حلبچه تا غوطه شرقی و غزه) بازتولید شده‌اند. این استمرار رنج، حاکی از نارسایی پارادایمی است که چارلز آیزنشتاین، فیلسوف اجتماعی آمریکایی و از صداهای برجسته در جنبش‌های نوین فرهنگی و زیست‌محیطی، آن را «اسطوره خشونت نجات‌بخش» می‌نامد؛ باوری که گمان می‌کند با نابودی منبع شر (آدم‌بدها)، جهان به صلح و ثبات می‌رسد (آیزنشتاین، ۱۴۰۴: بند ۱۴).

۱ - با توجه به اینکه این منبع یک مقاله برخط است و فاقد شماره گذاری صفحات چاپی است، طبق استاندارد ارجاع‌دهی، به جای شماره صفحه از شماره پاراگراف (بند) استفاده شده است.

ادبیات و پیشینه پژوهش

مرور پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که مطالعات پیرامون فاجعه سردشت بیشتر در سه محور متمرکز بوده‌اند: نخست، مستندسازی پیامدهای بالینی و اپیدمیولوژیک که در آثار طائبی و همکاران (۱۳۹۴) و نصیری و همکاران (۱۴۰۴) بر تداوم رنج جسمانی تأکید شده است؛ دوم، واکاوی ابعاد اجتماعی و تاریخی نظیر ثبت «تاریخ شفاهی» (ملائی توانی و حکمت، ۱۳۹۶) و بررسی «چهره زنانه جنگ» (غیاثوند و همکاران، ۱۳۹۹)؛ و سوم، تحلیل‌های حقوقی و رسانه‌ای که در پژوهش ون در ویلت (۲۰۰۶) پیرامون پرونده فان آنرات و تحلیل محتوای کریمی (۱۳۹۴) بر بازتاب خبری فاجعه متبلور شده است. با این حال، اگرچه مطالعاتی نظیر گلشاهی و همکاران (۱۴۰۰) و آراین کام‌بخش (۱۴۰۱) به کاربردهای هوش مصنوعی در سیاست و صنعت پرداخته‌اند، اما تا کنون پژوهشی که با تلفیق پارادایم «هم‌بودی» و ظرفیت‌های «هوش مصنوعی مولد»، به واسازی زیست‌بوم رسانه‌ای جنگ پرداخته و روایتی ترمیمی ارائه دهد، انجام نشده است؛ خلأیی که پژوهش حاضر در صدد پر کردن آن است.

مسئله اصلی این پژوهش آن است که روایت‌های سنتی صلح و جنگ، با تمرکز بر «نشانه‌ها»^۱ همچون دیکتاتورها یا ادوات جنگی، از واکاوی «علل بنیادین» غافل مانده‌اند. این علل در لایه‌هایی عمیق‌تر از تصمیمات فردی و در ساختارهای درهم تنیده اقتصاد سیاسی جهانی، زنجیره‌های تأمین تسلیحات و گفتمان‌های «جدایی» نهفته‌اند. در واقع، تقلیل فاجعه سردشت به شقاوت فردی صدام، مانع از دیدن زیست‌بوم جهانی پیچیده‌ای می‌شود که در آن منافع شرکت‌های اروپایی، سکوت دیپلماتیک قدرت‌های بزرگ و مکانیسم‌های «ابتدال شر» دست به دست هم دادند تا این فاجعه رقم بخورد.

بر این اساس، ضرورت دارد که مطالعات صلح در ایران از سطح توصیف رویداد و سوگواری صرف عبور کرده و به سمت تحلیل‌های ساختاری حرکت کند. این مقاله با بهره‌گیری از چارچوب نظری «هم‌بودی»^۲ و ابزارهای تحلیلی پسا ساختارگرا، تلاش دارد تا با واسازی دوقطبی‌های کلاسیک (خیر/شر، ما/آنها)، خوانشی نو از فاجعه سردشت ارائه دهد. در این خوانش، هدف تبرئه جنایتکار نیست، بلکه درک مکانیسمی است که در آن انسان‌های معمولی در یک سیستم بوروکراتیک و سودمحور، به کارگزاران شر تبدیل می‌شوند.

1 - Symptoms

2 - Interbeing

علاوه بر رویکرد نظری، این پژوهش با نگاهی آینده‌پژوهانه، نقش فناوری‌های نوین به‌ویژه «هوش مصنوعی» را در تغییر روایت‌های صلح بررسی می‌کند. فرضیه این است که اگر هوش مصنوعی نه به‌عنوان ابزار جنگ، بلکه به‌عنوان ابزاری برای «مرئی‌سازی اتصالات نامرئی» و «شبیه‌سازی همدلی» به کار گرفته شود، می‌تواند ظرفیت‌های جدیدی برای درک رنج مشترک بشری و گذار از «فرهنگ دشمنی» به «فرهنگ هم‌بودی» فراهم آورد.

بنابراین، ضرورت دارد که مطالعات صلح در ایران از سطح توصیف رویداد و سوگواری صرف عبور کرده و به سمت تحلیل‌های ساختاری حرکت کند. بر این اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر، تبیین و پاسخگویی به سه پرسش بنیادین زیر است:

۱. بر اساس نظریه «هم‌بودی» و مفهوم «ابتدال شر»، زیست‌بوم جهانی پدیدآورنده فاجعه سردشت (شامل زنجیره تأمین تکنولوژیک و تصمیمات بوروکراتیک) چگونه قابل تبیین است و چه تفاوتی با روایت‌های تقلیل‌گرای فردمحور دارد؟

۲. چگونه می‌توان با واسازی دوقطبی‌های مسلط «خیر/شر» و «قربانی/جلاد» در گفتمان رسانه‌ای سردشت، از سطح «جنگ با نشانه‌ها» عبور کرد و مکانیسم‌های طرد و نامرئی‌سازی قربانیان در نظام بین‌الملل را آشکار ساخت؟

۳. فناوری‌های نوظهور نظیر «هوش مصنوعی مولد» چه ظرفیت‌هایی برای تغییر پارادایم روزنامه‌نگاری صلح از طریق «بصری‌سازی اتصالات سیستمی» و «شبیه‌سازی همدلی» جهت پیشگیری از بازتولید خشونت فراهم می‌کنند؟

از نظر روش‌شناسی، این پژوهش با ماهیتی «کیفی» و رویکردی «توسعه‌ای-کاربردی»، از یک طراحی روش‌شناختی چندلایه بهره برده است. در این راستا، برای تبیین ریشه‌های فاجعه از تلفیق «تحلیل سیستمی و پدیدارشناسی» (با تکیه بر اسناد تاریخی و پزشکی)، برای نقد بازنمایی رسانه‌ای از «تحلیل گفتمان انتقادی با راهبرد واسازی» (تحلیل ثانویه بر داده‌های موجود) و برای ترسیم افق‌های نوین از «آینده‌پژوهی با رویکرد طراحی گمانه‌زن» (جهت مدل‌سازی کاربرست هوش مصنوعی) استفاده شده است.

مبانی نظری و چارچوب مفهومی

برای تبیین مکانیسم‌های پیچیده دخیل در فاجعه سردشت و گذار از روایت‌های متعارف جنگ‌محور به سوی الگوی روزنامه‌نگاری صلح، این پژوهش از یک چارچوب نظری ترکیبی بهره می‌برد. هسته مرکزی

این چارچوب را نظریه «همبودی» چارلز آیزنشتاین تشکیل می‌دهد که با مفاهیم «تبارشناسی قدرت» میشل فوکو و «ابتدال شر» هانا آرنت تکمیل شده تا امکان تحلیلی چند سطحی (هستی‌شناختی، ساختاری و کارگزاری) فراهم آید.

۱- گذار از «داستان جدایی» به «همبودی»: نقد هستی‌شناختی خشونت

چارلز آیزنشتاین، نظریه‌پرداز فرهنگی، ریشه بحران‌های مدرن و جنگ‌های بی‌پایان را در پارادایمی می‌جوید که آن را «داستان جدایی»^۱ می‌نامد. در این روایت مسلط که بر پایه فیزیک نیوتنی و زیست‌شناسی نئوداروینی بنا شده است؛ هر فرد یا ملت، یک «خویشتن مجزا»^۲ تعریف می‌شود که در جهانی بی‌تفاوت، برای بقا ناچار به رقابت و غلبه بر «دیگری» است (Eisenstein, 2013: 26). آیزنشتاین در کتاب «اقتصاد مقدس» استدلال می‌کند که این جدایی تنها یک ذهنیت نیست، بلکه در سیستم‌های اقتصادی ما نهادینه شده است؛ سیستمی که بر پایه رقابت، کمبود مصنوعی و رشد بی‌پایان بنا شده و جنگ را به پیامد اجتناب‌ناپذیر تلاش برای بقا تبدیل می‌کند (Eisenstein, 2021: 12).

برون داد طبعی این تفکر، شکل‌گیری باوری است که الهیات‌شناس والتر وینک آن را «اسطوره خشونت نجات‌بخش» می‌نامد؛ باوری که گمان می‌کند با نابودی منبع شر (آدم بدها)، جهان پاکسازی شده و به صلح می‌رسد. اما آیزنشتاین هشدار می‌دهد که این استراتژی محکوم به شکست است، زیرا «جنگ با شر، در نهایت شما را به بخشی از همان شری تبدیل می‌کند که با آن می‌جنگید» و همان منطق جدایی را بازتولید می‌کند (Eisenstein, 2013: 102).

در مقابل، چارچوب نظری این پژوهش بر مفهوم «همبودی»^۳ استوار است. این مفهوم که آیزنشتاین آن را به‌عنوان یک «اسطوره فرهنگی نوین» معرفی می‌کند، فراتر از وابستگی متقابل است و بر این اصل هستی‌شناسانه تأکید دارد که «هستی من بخشی از هستی توست» و هیچ «خود مستقلی» وجود ندارد (Eisenstein, 2013: 27). در پارادایم همبودگی، اصل بنیادین این است: «آنچه من با دیگری انجام می‌دهم، در واقع با خود انجام داده‌ام».

در روزنامه‌نگاری صلح مبتنی بر همبودی، با پذیرش این واقعیت که ما موجودات مجزایی نیستیم، پرسش از «چه کسی مقصر است؟» (که به دنبال حذف فرد است) به پرسش عمیق‌تر «چه شرایطی باعث شد تا یک

1 - Story of Separation

2 - Separate Self

3 - Interbeing

انسان معمولی در چنین موقعیتی دست به جنایت بزند؟» تغییر می‌کند. آیزنشتاین معتقد است درک هم‌بودگی به معنای تبرئه جنایت نیست، بلکه درک این حقیقت تکان‌دهنده است که «اگر من در تمام شرایط زیستی و محیطی تو بودم، همان کاری را می‌کردم که تو کردی» (Eisenstein, 2013: 289). این تغییر نگاه، راه را برای گذار از «اقتصاد جدایی» به «اقتصاد اتحاد مجدد» و ترمیم زخم‌های سیستمی فاجعه‌ای چون سردشت هموار می‌سازد.

۲- واسازی و تبارشناسی قدرت: مکانیسم‌های طرد و نامرئی‌سازی

برای فهم چگونگی امکان‌پذیری فاجعه‌ای همچون سردشت در سایه سکوت جامعه جهانی، نیازمند ابزارهای تحلیل گفتمان هستیم تا دریابیم چگونه «حقیقت» نه امری مطلق، بلکه محصول «روابط قدرت» بوده است. میشل فوکو در کتاب «تاریخ جنسیت، جلد اول»، در تشریح مفهوم «زیست‌قدرت»^۱ استدلال می‌کند که مکانیسم قدرت مدرن از «حق شمشیر» (حق کشتن) به «حق مدیریت زندگی» تغییر یافته است. او تصریح می‌کند که این قدرت جدید بر مبنای فرمول «پروراندن زندگی یا به مرگ وا گذاشتن» عمل می‌کند (Foucault, 1978: 138). در این چارچوب، سکوت ساختاری در قبال سردشت، مصداق بارز مکانیسم «به مرگ وا گذاشتن» است؛ وضعیتی که در آن قربانیان خاورمیانه‌ای در محاسبات امنیتی غرب، از دایره «جمعیت‌های ارزشمند» (که باید محافظت شوند) طرد شده و به «حیات برهنه» تقلیل می‌یابند. شواهد تجربی این طرد ساختاری را می‌توان در پژوهش کریمی (۱۳۹۴) مشاهده کرد. تحلیل محتوای ۲۶ مطلب منتشرشده در ۱۹ نشریه معتبر بین‌المللی، نشان‌دهنده یک «تقلیل‌گرایی روایی» سیستماتیک است که دقیقاً در خدمت همین زیست‌سیاست عمل کرده است. یافته‌های این پژوهش در چهار محور، نظریه فوکو را تأیید می‌کنند:

۱. **سکوت معنادار (به مرگ وا گذاشتن):** حجم ناچیز پوشش خبری (تنها ۲۶ مورد) با وجود ابعاد انسانی گسترده، نشان‌دهنده خروج عمدی این فاجعه از «رژیم حقیقت» رسانه‌های بین‌المللی است.

۲. **عادی‌سازی فاجعه:** ۵۷.۶۹ درصد اخبار، این بمباران را به‌عنوان یک «اتفاق ساده نظامی» بازنمایی کرده‌اند و تنها ۴۲.۳۱ درصد به عمق فاجعه‌آمیز بودن آن پرداخته‌اند (کریمی، ۱۳۹۴).

۸۵). این همان فرایند «انسان‌زدایی از رنج» است که فوکو آن را لازمه مدیریت جمعیت‌های مزاحم می‌داند.

۳. **غیبت اخلاق:** در ۷۳.۰۷ درصد مطالب، ابعاد حقوق بشری، پزشکی و زیست‌محیطی نادیده گرفته شده که گویای روایتی «ناقص» و ناتوان از دیدن «اتصالات سیستمی» (هم‌بودی) است.

۴. **بی‌طرفی به مثابه همدستی:** اگرچه ۸۶.۴۶ درصد نظرات به ظاهر «خنثی» بوده‌اند، اما تحلیل عمیق نشان می‌دهد که این «بی‌طرفی»، نوعی «بی‌تفاوتی گفتمانی» را بازتولید کرده که عملاً به نفع ساختار قدرت و فروشندگان سلاح تمام شده است.

اما چگونه این مکانیسم‌های طرد در سطح زبان و متن اجرایی شدند؟ برای پاسخ، باید به مفهوم «واسازی»^۱ ژاک دریدا متوسل شد. دریدا در کتاب «درباره گراماتولوژی» توضیح می‌دهد که تفکر غربی بر پایه «لوگوس‌ترسیم» و سلسله‌مراتبی از «تقابل‌های دوتایی»^۲ بنا شده که در آن همواره یک قطب بر دیگری مسلط است (Derrida, 1976: 115). در بازنمایی رسانه‌ای سردشت، دوقطبی‌های کاذب «غرب/شرق» و «تمدن/بربریت» فعال شدند. این فرایند، نوعی «خشونت نوشتار»^۳ است که در آن حضور زنده رنج، با کلمات «انتزاعی مسخ می‌شود» (Ibid: 145).

گفتمان غالب ژئوپلیتیک در دهه ۱۹۸۰، با برساختن ایران به عنوان «تهدید» و عراق به عنوان «سد دفاعی»، رنج شهروندان سردشت را در قطب فرودست این تقابل‌های دوتایی قرار داد. به این ترتیب، رسانه‌ها با استفاده از تکنیک‌های زبانی، قربانیان را در لابه‌لای اسناد بوروکراتیک و واژگان خنثی «نامرئی» کردند. بنابراین، روزنامه‌نگاری صلح وظیفه دارد تا با واسازی این گفتمان و شکستن این دوقطبی‌ها، نشان دهد که چگونه برچسب‌زنی‌های سیاسی، راه را برای اعمال خشونت هموار می‌کنند و «بی‌تفاوتی» ظاهری، چگونه در عمل به ماشین کشتار یاری رسانده است.

۳. ابتدال شر: بوروکراسی جنایت و زنجیره تأمین

در حالی که آیزنشتاین کلیت سیستم و فوکو ساختار قدرت را هدف قرار می‌دهند، هانا آرنت با مفهوم «ابتدال شر»^۴ به سطح کارگزاران و مجریان می‌پردازد. آرنت در تحلیل محاکمه آدولف آیشمن، نشان داد

1 - Deconstruction

2 - Binary Oppositions

3 - Violence of writing

4 - Banality of Evil

که همیشه افراد دیگر آزار و هیولاها نیستند که شرارت‌های بزرگ پدید می‌آورند، بلکه بیشتر بوروکرات‌ها و تکنوکرات‌های «وظیفه‌شناس» عامل آن هستند؛ همان کسانی که قدرت «تفکر» و «تخیل اخلاقی» را از دست داده‌اند (آرنت، ۱۴۰۴).

این مفهوم در تحلیل پرونده سردشت اهمیتی حیاتی دارد. اسناد نشان می‌دهند که تأمین‌کنندگان اروپایی سلاح‌های شیمیایی (نظیر مدیران شرکت‌هایی چون کارل کولب)، نه با انگیزه ایدئولوژیکِ نفرت از مردم سردشت، بلکه با انگیزه‌های مبتدلی همچون «سود تجاری»، «حفظ موقعیت شغلی» و «اطاعت از روندهای بازار» در این جنایت مشارکت کردند. آنها با تفکیکِ مسئولیتِ فنیِ خود از پیامدهای اخلاقیِ آن، دچار نوعی «بی‌حسی سیستمی» شدند.

۴. هستی‌شناسی دیجیتال و روزنامه‌نگاری صلح: هوش مصنوعی به مثابه کارگزار

واسازی

فراتر از آسیب‌شناسی وضعیت موجود، این پژوهش با نگاهی آینده‌پژوهانه استدلال می‌کند که ظهور فناوری‌های «هوش مصنوعی مولد»، افق‌های معرفت‌شناختی نوینی را برای بازروایت فاجعه سردشت گشوده است. در پارادایم‌های نوین مطالعات رسانه، هوش مصنوعی دیگر صرفاً یک ابزار تکنیکی برای پردازش داده نیست، بلکه همان گونه که در مطالعات اخیر نیز تأکید شده، یک «کارگزار معرفت‌شناختی»^۱ است که ظرفیت آشکارسازی ساختارهای نامرئی قدرت را داراست (گلشاهی و همکاران، ۲۰۲۰؛ آرین کام‌بخش و همکاران، ۲۰۲۲). این گذار از ابزار به کارگزار، امکان تحقق عملی روزنامه‌نگاری صلح را در سه سطح فراهم می‌آورد:

الف. بصری‌سازی سیستمی و گذار از روایت‌های خطی: جنگ‌ها نه محصول زنجیره‌های علیّ خطی ساده، بلکه برآیند «شبکه‌های پیچیده درهم آمیخته» هستند. هوش مصنوعی با قابلیت تحلیل کلان‌داده‌ها و شناسایی الگوهای پنهان، می‌تواند پیوندهای نامرئی میان متغیرهای به ظاهر بی‌ربط را آشکار کند (آرین کام‌بخش، ۱۴۰۱: ۳۸). برای مثال، ترسیم گراف ارتباطی میان «جریان سرمایه در بازارهای بورس اروپا» و «نرخ شیوع سرطان در سردشت». این رویکرد، پایه نظری «روزنامه‌نگاری صلح ساختارگرا» را تقویت می‌کند که به جای تمرکز بر «سوژه جنایتکار» (مانند صدام)، بر «اکوسیستم جنایت‌پرور» متمرکز است. این همان نقطه‌ای است که خشونت ساختاری و فرهنگی مورد نظر گالتونگ (Lynch &

60: (McGoldrick, 2005)، از حالت انتزاعی خارج شده و به واسطه بصری سازیِ هوش مصنوعی، قابل رؤیت و انکارناپذیر می شود.

ب. ماشین همدلی و بازنمایی پدیدارشناختی رنج: یکی از موانع اصلی صلح، «فاصله عاطفی» و «دیگری سازی» است که قربانی را به یک آمار تقلیل می دهد (کریمی، ۱۳۹۴). در پاسخ به این چالش، مفهوم «ماشین همدلی»^۱ مطرح می شود. بررسی ها نشان می دهد که هوش مصنوعی با ادغام در فناوری های واقعیت گسترده (XR)، می تواند «تجربه زیسته» قربانیان را شبیه سازی کند. این فناوری با بازآفرینی پدیدارشناختی «لحظه هراس» یا «تنگی نفس ناشی از خردل»، مخاطب را از جایگاه یک «ناظر بی طرف» به یک «کنشگر همدل» ارتقا می دهد (گلشاهی و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۱۵). در این وضعیت، دردِ شهروندِ سردشتی نه به عنوان رنج «دیگری»، بلکه به عنوان زخمی بر پیکره واحدِ بشری ادراک می شود.

ج. واسازی الگوریتمیکِ گفتمان های نفرت: در لایه پسا ساختارگرا، هوش مصنوعی کارکردی انتقادی می یابد. با تکیه بر تحلیل فوکویی از «الگوهای زبانی قدرت»، الگوریتم های هوشمند می توانند نقاط کورِ روایت های رسمی جنگ را شناسایی کرده (گلشاهی و همکاران، ۱۴۰۰) و دوقطبی های کاذب (مانند خیر/شر یا ما/آنها) را واسازی کنند؛ همان طور که آرین کامبخش و همکاران (۱۴۰۱) اشاره می کنند، این فناوری ظرفیت آن را دارد که با پایشِ بلادرنگِ محتوا، «گفتمان های نفرت پرور» را شناسایی و با «بازتولید معنای صلح آمیز»، بدیلی برای «داستان جدایی» ارائه دهد. به این ترتیب، هوش مصنوعی از ابزاری نظامی، به بستر فنی برای گذار به «روایت هم بودی» تغییر ماهیت می دهد.

مدل تحلیلی-نظری پژوهش

بر پایه مباحث طرح شده، مدل نظری این پژوهش به صورت یک منظومه چند وجهی طراحی شده است که فاجعه سردشت را در چهار سطح به هم پیوسته تبیین و راهکار گذار را ترسیم می کند:

۱. **سطح هستی شناختی (نظریه هم بودی آیزنشتاین):** در این سطح، ریشه بنیادین فاجعه نه در تصمیمات لحظه ای، بلکه در سیطره پارادایم «جدایی» و «اسطوره خشونت نجات بخش» تحلیل می شود؛ جایی که امنیتِ «خود» در گروِ ناامنی و حذفِ «دیگری» تعریف شده است.
۲. **سطح ساختاری و گفتمانی (تبارشناسی فوکو و واسازی دریدا):** در این سطح، مکانیسم هایی بررسی می شوند که از طریق آنها «رژیم حقیقت» و رسانه های جهانی (با استناد به یافته های تحلیل محتوا)،

قربانیان سردشت را به‌عنوان «حیات برهنه» و فاقد ارزش سوگواری بازنمایی کردند و با تقلیل فاجعه به یک رخداد نظامی ساده، مسئولیت جهانی را نامرئی ساختند.

۳. سطح عاملیت و اجرا (ابتدال شر آرنت): در این سطح، تمرکز بر کارگزاران بوروکراتیک و زنجیره تأمین تکنولوژیک (مانند شرکت‌های اروپایی) است. کسانی که نه با انگیزه‌های شیطانی، بلکه در بستر «بی‌حسی سیستمی» و اطاعت اداری، ماشین جنگی را تجهیز کردند.

۴. سطح معرفت‌شناختی و راهکار (هوش مصنوعی و هستی‌شناسی دیجیتال): در این سطح که افق نوین پژوهش است، فناوری «هوش مصنوعی مولد» نه به‌عنوان ابزار فنی، بلکه به مثابه «کارگزار تغییر روایت» وارد مدل می‌شود. این سطح نشان می‌دهد که چگونه می‌توان با «بصری‌سازی اتصالات سیستمی» و «شبیه‌سازی همدلی»، بر محدودیت‌های ادراکی غلبه کرد و امکان‌گذار عملی از «داستان جدایی» به «روایت هم‌بودی» را فراهم ساخت.

جدول شماره ۱. ماتریس چارچوب نظری پژوهش: تلفیق رویکرد هم‌بودی و تحلیل گفتمان

سطح تحلیل	نظریه پرداز محوری	مفهوم کلیدی	کاربرد در تحلیل فاجعه سردشت
هستی‌شناختی	چارلز آیزنشتاین	هم‌بودی (Interbeing) و داستان جدایی	گذار از تقلیل فاجعه به «شقاوت فردی» (صدام) به سوی درک «زیست‌بوم جهانی جدایی» و نقد اسطوره خشونت نجات‌بخش.
ساختاری/گفتمانی	میشل فوکو / ژاک دریدا	رژیم حقیقت / واسازی (Deconstruction)	آشکارسازی مکانیسم‌های رسانه‌ای که قربانیان سردشت را به «دیگری نامرئی» تبدیل کرده و جنایت را عادی‌سازی کردند.
عاملیت و اجرا	هانا آرنت	ابتدال شر (Banality of Evil)	تبیین نقش بوروکرات‌ها و شرکت‌های اروپایی در زنجیره تأمین که با «بی‌حسی سیستمی» و اطاعت اداری، فاجعه را رقم زدند.
معرفت‌شناختی (راه‌حل)	فلسفه تکنولوژی / هوش مصنوعی	ماشین همدلی (Empathy Machine)	استفاده از هوش مصنوعی مولد برای «مرئی‌سازی اتصالات پنهان» و شبیه‌سازی رنج قربانیان جهت ایجاد وجدان جمعی جهانی.

در ادامه توضیح می‌دهیم که برای پاسخ به پرسش‌های پژوهش از چه روشی استفاده کرده‌ایم.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، در زمره تحقیقات «توسعه‌ای-کاربردی» و از نظر ماهیت، «کیفی» است. از این رو برای انجام این پژوهش از نوعی «طراحی روش‌شناختی کیفی چند لایه» استفاده کردیم، چرا که ماهیت چند لایه و بین رشته‌ای پرسش‌های پژوهش (که از فلسفه و تاریخ تا فناوری را در بر می‌گیرد)، به گونه‌ای است که می‌بایست از الگوی روش‌شناسانه ترکیبی بهره بگیریم.

در این الگو، مسئله پژوهش در سه سطح «هستی‌شناختی/سیستمی»، «تحلیل گفتمان» و «آینده‌پژوهی» واکاوی می‌شود. برای انسجام‌بخشی به این فرایند، ماتریس روش‌شناسی پژوهش در جدول ۲ ترسیم شده است:

جدول شماره ۲. ماتریس طراحی روش‌شناسی پژوهش

لایه تحلیل	روش تحقیق	ابزار مفهومی/نظری	منابع داده‌ها
۱. تبیین ریشه‌ها (پاسخ به پرسش اول)	تحلیل سیستمی و پدیدارشناسی	نظریه هم‌بودی (آیزنشتاین) و ابتدال شر (آرنت)	اسناد تاریخی شرکت‌های تأمین‌کننده شیمیایی، گزارش‌های پزشکی مصدومان سردشت (نصیری و همکاران، ۱۴۰۴)
۲. نقد وضعیت موجود (پاسخ به پرسش دوم)	تحلیل گفتمان انتقادی (با رویکرد واسازی)	واسازی (دریدا) و زیست‌سیاست (فوکو)	آرشیو گزارش‌های رسانه‌های بین‌المللی (تحلیل ثانویه بر روی داده‌های پژوهش کریمی، ۱۳۹۴)
۳. ترسیم وضعیت مطلوب (پاسخ به پرسش سوم)	آینده‌پژوهی (طراحی گمانه‌زن)	ماشین همدلی و هوش مصنوعی مولد	مقالات علمی-پژوهشی در حوزه هوش مصنوعی و مدیریت منازعات (گلشاهی و همکاران، ۱۴۰۰؛ آرین کام‌بخش، ۱۴۰۱)

لایه نخست: تحلیل سیستمی و پدیدارشناسی

در این سطح، برای عبور از روایت‌های تک‌عاملی، از روش تحلیل سیستمی بهره گرفته شده است. با کاربست نظریه «هم‌بودی» چارلز آیزنشتاین (Eisenstein, 2013)، اسناد تاریخی زنجیره تأمین مواد شیمیایی به عنوان اجزای یک «زیست‌بوم» تحلیل می‌شوند. همچنین از رویکرد پدیدارشناسی برای تفسیر

داده‌های پزشکی استفاده شده تا «تجربه زیسته درد» در قربانیان، نه به‌عنوان یک داده آماری، بلکه به‌عنوان دلیلی بر درهم‌تنیدگی بیولوژیک انسان‌ها اثبات گردد.

لایه دوم: تحلیل گفتمان انتقادی با راهبرد واسازی

برای آشکارسازی مکانیسم‌های طرد، از روش «واسازی» ژاک دریدا به‌عنوان یک استراتژی خوانش متن استفاده شده است. در این مرحله، پژوهشگر به جای گردآوری داده‌های خام، دست به «تحلیل ثانویه» روی داده‌های موجود در پایان‌نامه کریمی (۱۳۹۴) زده است. تمرکز این روش بر شناسایی «تقابل‌های دوتایی» (مانند خیر/شر، غرب/شرق) در متون خبری است تا نشان دهد چگونه این متون با حاشیه‌رانی رنج قربانیان سردشت، معنای مورد نظر قدرت را برساخت کرده‌اند (Derrida, 1976).

لایه سوم: طراحی گمانه‌زن (Speculative Design)

برای پاسخ به پرسش سوم که ناظر بر راه‌حل‌هاست، از رویکرد «طراحی گمانه‌زن» در آینده‌پژوهی استفاده شده است. این روش به جای پیش‌بینی آینده، به دنبال «طراحی سناریوهای ممکن» است. در این بخش، با استناد به ظرفیت‌های فنی هوش مصنوعی (مستخرج از منابع فنی نظیر آراین کام‌بخش، ۱۴۰۱)، مدلی نظری ترسیم می‌شود که در آن فناوری نه برای جنگ، بلکه برای «بصری‌سازی اتصالات سیستمی» و «شبیه‌سازی همدلی» به کار گرفته می‌شود.

۴. بحث و یافته‌ها

۴-۱. واسازی زیست‌بوم جهانی سردشت: از «شقاوت فردی» تا «بی‌حسی سیستمی»

برای درک چرایی وقوع فاجعه سردشت و فراتر از آن، چرایی تکرارپذیری چنین فجایی در بستر تاریخ، ناگزیر باید از سطح «رخداد» به سطح «ساختار» حرکت کنیم. روایت غالب و رسمی که در رسانه‌ها و گفتمان‌های دیپلماتیک بازتولید می‌شود، فاجعه را به «تک عاملیت شرورانه» (صدام حسین) تقلیل می‌دهد. این رویکرد، مصداق بارز آن چیزی است که چارلز آیزنشتاین در کتاب «دنیای زیباتری که قلب‌هایمان ممکن می‌داند»، «تفکر جنگی» می‌نامد؛ پارادایمی که تلاش می‌کند با شناسایی یک «دیگری شرور» و نابودی او، جهان را پاکسازی کند (Eisenstein, 2013: 102). اما یافته‌های این پژوهش با بهره‌گیری از چارچوب «هم‌بودی» نشان می‌دهد که فاجعه سردشت نه یک تصادف تاریخی ناشی از جنون یک دیکتاتور، بلکه برونداد منطقی یک «زیست‌بوم جهانی» مبتنی بر پارادایم جدایی بوده است. این زیست‌بوم در سه سطح قابل واسازی است:

الف) نقد اسطوره خشونت نجات‌بخش: فاجعه به مثابه نشانه

آیزنشتاین استدلال می‌کند که «داستان جدایی» ما را متقاعد کرده که امنیت ما در گرو ناامنی و حذف «دیگری» است. برون‌داد این تفکر، «اسطوره خشونت نجات‌بخش» است؛ باوری که گمان می‌کند اگر منبع شر (نشانه‌ها) را حذف کنیم، بیماری درمان می‌شود. اما در تحلیل سردشت، صدام حسین تنها یک «نشانه» از یک بیماری عمیق‌تر بود، نه علت غایی آن. آیزنشتاین هشدار می‌دهد که «مبارزه با علائم بدون درمان ریشه‌ها، تنها به بازتولید بیماری در فرم‌های شدیدتر می‌انجامد» (Eisenstein, 2021: 45). تقلیل فاجعه سردشت به شقاوت فردی، مانع از دیدن علل عمیق‌تر می‌شود؛ عللی که در آن «طبیعت و انسان به شیء تقلیل یافته‌اند». استفاده از گاز خردل، اوج این تقلیل‌گرایی تکنولوژیک است؛ جایی که عناصر حیات‌بخش طبیعت، در خدمت اراده معطوف به قدرت، به ابزار نابودی بدل می‌شوند. بنابراین، روایتی که تنها بر نفرت از دیکتاتور تمرکز کند، ناخودآگاه همان منطق «جدایی» را بازتولید می‌کند که زیست‌بوم دیکتاتورپرور را خلق کرده است.

ب) اقتصاد جدایی و ابتدال شر در زنجیره تأمین

پرسش بنیادین اینجا است: در یک جهان مدرن و قانون‌مدار، چگونه تسلیحات شیمیایی به دست رژیم بعث رسید؟ در اینجا مفهوم «ابتدال شر» هانا آرنست با نقد آیزنشتاین بر «اقتصاد جدایی» پیوند می‌خورد. اسناد پرونده‌های حقوقی (مانند پرونده فرانس فان آنرات) نشان می‌دهند که مدیران شرکت‌های اروپایی تأمین‌کننده مواد شیمیایی، نه «هیولاهای سادیست»، بلکه «تکنوکرات‌های وظیفه‌شناس» بودند. این کنشگران در جهانی زیست می‌کردند که آیزنشتاین آن را «اقتصاد مبتنی بر جدایی» می‌نامد؛ سیستمی که در آن پول از پیوندهای اجتماعی و اخلاقی گسسته شده و به یک هدف فی‌نفسه تبدیل شده است (Eisenstein, 2021: 18). در این زیست‌بوم، مدیران شرکت‌ها با تفکیک «مسئولیت فنی» از «پیامد اخلاقی»، دچار نوعی «بی‌حسی سیستمی» شدند. آنها با توجیهاتی نظیر «الزامات بازار» و «رقابت تجاری»، قطعات پازل نسل‌کشی را تأمین کردند. بنابراین، سردشت محصول همکاری «جنون سیاسی» (در بغداد) و «عقلانیت ابزاری سودمحور» (در اروپا) بود.

ج) زیست‌سیاست و مکانیسم «به مرگ وا گذاشتن»

چرا جهان در برابر استفاده از سلاح کشتار جمعی علیه غیر نظامیان سکوت کرد؟ پاسخ را نه در غفلت، بلکه در ساختار «زیست‌قدرت» باید جست. همان طور که در بخش مبانی نظری با استناد به فوکو تبیین شد، قدرت مدرن بر اساس مکانیسم «پروراندن زندگی یا به مرگ وا گذاشتن» عمل می‌کند (Foucault, 1978: 138).

یافته‌های حاصل از تحلیل گفتمان داده‌های ثانویه و بازنمایی رسانه‌های غربی (که داده‌های آن در بخش ۲-۲ ارائه شد) نشان می‌دهد که در سال ۱۳۶۶، یک «رژیم حقیقت» بر رسانه‌های جهانی حاکم بود که جمعیت ایران و مناطق کردنشین را در دسته‌بندی «حیات برهنه»^۱ یا «جمعیت مازاد» قرار داده بود. در این ساختار، قربانیان سردشت فاقد «ارزش زیستی» برای نظم جهانی مطلوب غرب قلمداد شدند. سکوت سازمان ملل و تقلیل رسانه‌ای فاجعه، یک تصمیم استراتژیک زیست‌سیاسی برای «به مرگ وا گذاشتن»^۲ بخشی از بشریت بود تا امنیت و منافع بخش دیگر (بلوک غرب) حفظ شود. اینجاست که نظریه «هم‌بودی» به عنوان پادزهر وارد می‌شود، زیرا ثابت می‌کند که در یک زیست‌بوم به هم پیوسته، «به مرگ وا گذاشتن دیگری»، در نهایت به ناامنی وجودی «خود» منجر خواهد شد.

۲. آسیب‌شناسی تقلیل‌گرایی روایی: پیامدهای تمرکز بر عاملیت فردی

تمرکز انحصاری روایت‌های موجود بر «عاملیت فردی» (صدام حسین) به جای واکاوی «سیستم دشمن‌ساز»، سه پیامد ساختاری مخرب دارد که فرایند صلح‌سازی را با بن‌بست مواجه می‌کند:

الف) بازتولید چرخه خشونت از طریق انسان‌زدایی: زمانی که رنج سردشت صرفاً ابزاری برای محکومیت اخلاقی «دیگری» باشد، عملاً فرایند «انسان‌زدایی از دشمن» تقویت می‌شود. آیزنشتاین در کتاب «دنیای زیباتری که...» استدلال می‌کند که «با انسان‌زدایی از جنایتکاران، ما دقیقاً همان الگوی روانی جدایی را که منجر به جنایت شده است، تقویت می‌کنیم» (Eisenstein, 2013: 102). این روایت، انرژی تغییر را به جای «اصلاح ساختار»، به سمت «انتقام» منحرف می‌سازد.

ب) تبرئه سیستماتیک ساختارهای اقتصادی: وقتی تمام بار گناه بر دوش یک دیکتاتور مدفون گذاشته می‌شود، شرکت‌های اروپایی تأمین‌کننده و ساختارهای سودمحور اقتصاد جهانی، پشت نام صدام

1 - Bare Life

2 - Letting die

پنهان می‌مانند. این تقلیل‌گرایی، به سیستم اجازه می‌دهد تا با حفظ «منطق سود»، به تولید دیکتاتورهای جدید ادامه دهد (Eisenstein, 2011: 46).

ج) انکار هم‌بودی بیولوژیک: فاجعه شیمیایی، تلخ‌ترین گواه بر درهم‌تنیدگی سرنوشت انسان‌ها می‌باشد، چرا که گازهای شیمیایی مرزهای سیاسی را به رسمیت نمی‌شناسند. درد مزمن ریه‌های یک جانباز سردشتی، نشانه فساد هوای مشترک بشری است. روایت‌های ملی‌گرایانه، این «درد مشترک» را به «رنجی جدا افتاده» تقلیل می‌دهند، در حالی که سردشت باید نمادی جهانی از «زخم جدایی» باشد.

۳. تبارشناسی سکوت: واسازی بازنمایی رسانه‌ای و اقتصاد توجه

در این بخش، کانون تحلیل از «واقعۀ» به مثابه یک رخداد فیزیکی، به «واقعۀ» به مثابه یک متن برساخته شده تغییر می‌یابد. مسئله محوری این است که ساز و کارهای قدرت جهانی، چگونه فاجعه سردشت را در فضای گفتمانی دهه ۱۹۸۰ «بسته‌بندی» و توزیع کردند. تحلیل ثانویه روی داده‌های پژوهش کریمی (۱۳۹۴) که ۱۹ نشریه معتبر بین‌المللی را بررسی کرده است، نشان‌دهنده یک «غیاب معنادار» و «تقلیل سیستماتیک» است که تنها با ابزارهای تبارشناسی فوکویی و واسازی دریدایی قابل رمزگشایی است.

الف- واسازی دوقطبی «فاجعه انسانی / رخداد نظامی»

ژاک دریدا در نقد «لوگوستریسم» معتقد است که تفکر غربی بر پایه تقابل‌های دوتایی سلسله‌مراتبی^۱ بنا شده که در آن همواره یک قطب بر دیگری سلطه دارد (Derrida, 1976: 49). در بازنمایی رسانه‌ای سردشت، تقابل برساخته «فاجعه انسانی / رخداد نظامی» مشهود است. داده‌های تجربی نشان می‌دهد که تنها ۴۲ درصد از مطالب، این حادثه را «فاجعه‌آمیز» توصیف کرده‌اند و اکثریت ۵۸ درصدی، با استفاده از تکنیک‌های زبانی، دست به «فاجعه‌زدایی» زده‌اند (کریمی، ۱۳۹۴: ۹۱). از منظر واسازی، این تقلیل زبانی تلاشی برای حفظ مرکزیت گفتمان قدرت است. وقتی بمباران شیمیایی یک شهر مسکونی به یک «واقعۀ ساده» یا بخشی از «روند طبیعی جنگ» تقلیل می‌یابد، در واقع «لبه تیز اخلاقی» جنایت کُند می‌شود. دریدا استدلال می‌کند که «مرکز» همواره تلاش می‌کند تا عناصر ناسازگار (مانند رنج بی‌گناهان که مشروعیت فروش سلاح را زیر سوال می‌برد) را به «حاشیه» براند و آنها را به نویزهای بی‌معنا در متن بزرگ‌تر جنگ تبدیل کند.

ب- رژیم حقیقت و جان‌های فاقد ارزش سوگواری

میشل فوکو در نظریه «زیست‌سیاست» تبیین می‌کند که قدرت مدرن نه تنها با ابزار سرکوب، بلکه با مکانیسم‌های «مدیریت زندگی» اعمال می‌شود. او در درس گفتارهای خود تصریح می‌کند که نژادپرستی دولتی و ساختارهای قدرت، جمعیت‌ها را به دو دسته «قابل زندگی» و «قابل حذف» تقسیم می‌کنند (Foucault, 1978: 138). یافته‌های آماری مبنی بر وجود تنها ۲۶ مطلب در ۱۹ رسانه معتبر جهانی، گواه تجربی این نظریه است. این حجم ناچیز پوشش خبری، نه یک «سکوت تصادفی»، بلکه یک «سکوت گفتمانی» مهندسی شده است. در رژیم حقیقتی که در سال ۱۹۸۷ توسط بلوک غرب حاکم بود، ایران به عنوان «دیگری غیر عقلانی» تعریف شده بود. جودیت باتلر با بسط این مفهوم فوکویی، اصطلاح «ارزش سوگواری»^۱ را وضع می‌کند؛ او معتقد است برخی جان‌ها در چارچوب‌های جنگی، اصلاً به عنوان «جان» شناسایی نمی‌شوند تا از دست رفتن‌شان فاجعه محسوب شود (Butler, 2004: 32). این منطق یادآور توجیهات استعماری است که قربانیان را فاقد جایگاه انسانی کامل می‌دانستند. به طور مشابه، قربانی سردشتی در همدسه قدرت دهه ۸۰ میلادی، «دیگری کم‌ارزش» قلمداد شد. پوشش ناقص و خنثی اخبار، ابزاری بود تا از تبدیل شدن «درد سردشت» به یک «مطالبه اخلاقی جهانی» جلوگیری شود.

ج- ایدئولوژی «انفرادی کردن شر»: نامرئی‌سازی زنجیره تأمین

یکی از کلیدی‌ترین یافته‌های تحلیل گفتمان در این پژوهش، غلبه تمرکز بر «نشانه‌ها» به جای «علل بنیادین» است. چارلز آیزنشتاین در نقد این رویکرد هشدار می‌دهد که «تفکر جنگی» برای تداوم خود ناچار به تقلیل دشمن و انسان‌زدایی از اوست (Eisenstein, 2013: 102). رسانه‌های غربی و حتی نظام‌های حقوقی، با متمرکز کردن انحصاری بار اخلاقی جنایت بر شخص صدام حسین، دو کارکرد ایدئولوژیک پنهان را محقق ساختند:

۱. تبرئه ساختاری زنجیره تأمین:

با بر ساختن صدام به عنوان «تنها فاعل مختار شر» و تمرکز بر «قصد خاص» او برای نابودی، نقش حیاتی شبکه اقتصادی و تکنولوژیک غربی به حاشیه رانده شد. هارمن ون در ویلت در تحلیل حقوقی پرونده «فرانس فان آنرات» (تاجر هلندی تأمین‌کننده مواد شیمیایی سردشت) نشان می‌دهد که چگونه دادگاه با تبرئه کردن او از اتهام «همدستی در نسل‌کشی»، عملاً ساز و کار بوروکراتیک

جنایت را نادیده گرفت. ون در ویلت استدلال می‌کند که این رویکرد حقوقی، منجر به نادیده گرفتن «پیرامون حامی» می‌شود؛ یعنی کسانی که اگرچه شخصاً نفرت نژادی ندارند، اما با انگیزه سود، ماشین کشتار را تغذیه می‌کنند (Van der Wilt, 2006: 256).

۲. مشروعیت بخشی به «نزدیک بینی اخلاقی»:

سیستم حقوقی و رسانه‌ای غرب با پذیرش دفاعیات مبتنی بر «تجارت آزاد»، اجازه داد تا مفهوم سود از مفهوم مسئولیت جدا شود. ون در ویلت در نقدی کوبنده که یادآور مفهوم «ابتذال شر» است، می‌نویسد: «این اطمینان خاطر تسلی بخش که کسب سود، انگیزه‌ای مستقل است و هر گونه مسئولیت نسبت به نیت خریدار را قطع می‌کند، نوعی «نزدیک بینی اخلاقی»^۱ است که به اندازه خود نیت نسل کشی خطرناک و قابل اعتراض است» (Van der Wilt, 2006: 257). بنابراین، روایت مسلط با تقلیل فاجعه به «جنون صدام»، عملاً بر این واقعیت سرپوش گذاشت که سردشت محصول هم‌بودی شوم میان «دیکتاتوری سیاسی در شرق» و «عقلانیت سودمحور در غرب» بود. آیزنشتاین تصریح می‌کند که «جنگیدن با نشانه‌ها (دیکتاتورها) بدون تغییر بستری که در آن سود بر جان ارجحیت دارد، تنها به بازتولید خشونت می‌انجامد» (Eisenstein, 2011: 47).

۳. پارادوکس «بی طرفی»: شرق شناسی و فرار گفتمانی از رنج

تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که ۵۳ درصد مطالب جهت گیری به ظاهر «مثبت» داشته‌اند. اما واکاوی انتقادی با عینک ادوارد سعید، آشکار می‌کند که این مثبت بودن، نه برخاسته از هم‌بودی، بلکه نوعی «دلسوزی استعلائی» است. در این پارادایم، رسانه غربی در جایگاه «سوژه خردورز» به تماشای «ابژه رنج کشیده شرقی» می‌نشیند و طبق سنت شرق شناسی، «دیگری» حتی در لحظه مرگ نیز باید توسط غرب روایت شود تا رسمیت یابد (Said, 1978: 40). این «فرار گفتمانی» در عدم پوشش پیامدهای درازمدت پزشکی مشهود است. مطالعات اپیدمیولوژیک نشان می‌دهد که فاجعه سردشت در بدن قربانیان و خاک منطقه جریان دارد و تمام نشده است (طائی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۹). اما روایت رسانه‌ای با تبدیل آن به یک «خبر لحظه‌ای»، آن را در زمان گذشته دفن کرد. این «سلاخی گفتمانی» پیش زمینه خشونت فیزیکی بود؛ چرا که وقتی ساختار قدرت (فوکو) و زبان تقلیل گرا (دریدا)، انسانیت یک ملت را در ذیل برجسب‌های سیاسی پنهان می‌کنند، راه برای «خشونت نجات بخش» هموار می‌شود.

۴. مدل پیشنهادی: کاربری هوش مصنوعی در روزنامه‌نگاری صلح

برای گذار از وضعیت فعلی (سکوت و بازنمایی ناقص) به وضعیت مطلوب (شفافیت و هم‌بودی)، پژوهش حاضر با اتکا به مبانی نظری طرح شده و یافته‌های آینده‌پژوهانه (آرین کام‌بخش، ۱۴۰۱؛ گلشاهی و همکاران، ۱۴۰۰)، مدل «روزنامه‌نگاری صلح داده‌محور» را پیشنهاد می‌کند. در این مدل، «هوش مصنوعی مولد» نه به عنوان ابزار جنگ، بلکه به مثابه «کارگزار تغییر روایت» عمل می‌کند. بر اساس نظریه آیزنشتاین، صلح واقعی نیازمند «دیدن اتصالات نامرئی» است. جدول شماره ۳، چگونگی کاربری این فناوری را در سه سطح تحلیل برای تحقق این هدف نشان می‌دهد:

جدول شماره ۳. مدل عملیاتی کاربری هوش مصنوعی در بازروایت صلح آمیز فاجعه سردشت

سطح تحلیل	کارکرد هوش مصنوعی	مکانیسم اثرگذاری (مبنای نظری)	خروجی مورد انتظار (پیامد صلح)
۱. سطح ساختاری	بصری‌سازی اتصالات سیستمی	نقد اقتصاد جدایی (آیزنشتاین): ترسیم گراف‌های پیچیده میان سود شرکت‌های فراملی و جنایت جنگی، جهت عبور از «تک عاملی دیدن شر».	افشای «اکوسیستم جنایت» و زنجیره تأمین؛ تبدیل روایت از «صدام شرور» به «سیستم ناعادلانه».
۲. سطح پدیدارشناختی	ماشین همدلی	نقد دیگری‌سازی (دریدا): شبیه‌سازی «تجربه زیسته» قربانی (مثلاً تنگی نفس) در محیط واقعیت مجازی (VR) برای مخاطب جهانی.	شکستن «فاصله عاطفی» و تبدیل مخاطب از «ناظر بی طرف» به «کنشگر سوگوار»؛ درک رنج مشترک.
۳. سطح گفتگویی	واسازی الگوریتمیک	نقد زیست‌سیاست (فوکو): شناسایی خودکار واژگان «انسان‌زدا» و الگوهای کلامی نفرت در رسانه‌ها و پیشنهاد بدیل‌های زبانی.	جلوگیری از بازتولید چرخه «خشونت/انتقام» و ترویج ادبیات مبتنی بر «هم‌بودی» و کرامت انسانی.

جدول شماره ۳، معماری گذار به «روزنامه‌نگاری صلح داده‌محور» را از طریق کاربری هوش مصنوعی در سه لایه ترسیم می‌کند. در سطح ساختاری، این مدل با اتکا به نقد «اقتصاد جدایی» آیزنشتاین، از هوش مصنوعی برای «بصری‌سازی اتصالات سیستمی» بهره می‌برد تا با ترسیم گراف‌های ارتباطی میان سود شرکت‌های فراملی و فاجعه، روایت را از «شرارت فردی» به «اکوسیستم جنایت» تغییر دهد. در سطح پدیدارشناختی، فناوری در نقش «ماشین همدلی» ظاهر می‌شود؛ جایی که با ارجاع به نقد «دیگری‌سازی»

دریدا، تجربه زیسته درد (مانند تنگی نفس) در محیط واقعیت مجازی شبیه‌سازی شده تا مخاطب از ناظر بی‌طرف به «کنشگر همدل» ارتقا یابد. در نهایت در سطح گفتمانی، با بهره‌گیری از نقد «زیست‌سیاست» فوکو، «واسازی الگوریتمیک» به شناسایی خودکار واژگان انسان‌زدا می‌پردازد تا با توقف بازتولید چرخه نفرت، بستر زبانی لازم برای استقرار پارادایم هم‌بودی فراهم شود.

نتیجه: از زخم باز تا معماری صلح

پژوهش حاضر با هدف عبور از قرائت‌های متعارف تاریخی از فاجعه سردهشت و صورت‌بندی روایتی نو در چارچوب «روزنامه‌نگاری صلح» انجام شد. تحلیل‌های چند لایه در این مطالعه نشان داد که تقلیل فاجعه هفتم تیر ۱۳۶۶ به جنایت فردی «صدام حسین» و محدود کردن افق دید به مرزهای ملی، اگرچه بخشی از حقیقت را بازتاب می‌دهد، اما با نادیده انگاشتن «زیست‌بوم جهانی شر»، مانعی جدی بر سر راه صلح پایدار ایجاد کرده است. فرضیه اصلی پژوهش مبنی بر کارآمدی پارادایم «هم‌بودی» و ابزارهای «هوش مصنوعی» در واسازی این زیست‌بوم، در سه محور اصلی تأیید شد.

نخست، در سطح هستی‌شناختی و سیستمی، یافته‌ها نشان داد که سردهشت قربانی سیطره پارادایم «جدایی» و «اسطوره خشونت نجات‌بخش» بوده است. زیست‌بوم جنگ در دهه ۱۹۸۰، با تکیه بر مکانیسم «ابتدال شر»، شرایطی را فراهم آورد که در آن بوروکراسی تجاری غرب توانست با تفکیک مسئولیت فنی از مسئولیت اخلاقی، ماشین کشتار را تجهیز کند. تداوم رنج بیولوژیک در قربانیان پس از چهار دهه، گواهی روشن بر شکست راهبردهایی است که بدون درمان ریشه‌های ساختاری، صرفاً به حذف فیزیکی دیکتاتورها دل خوش کرده‌اند.

دوم، در سطح گفتمانی، تبارشناسی سکوت جهانی اثبات کرد که یک «رژیم حقیقت» مبتنی بر قدرت، با بهره‌گیری از تکنیک‌های طرد و حاشیه‌رانی، جان شهروندان سردهشت را فاقد «ارزش سوگواری» بازنمایی کرده است. تحلیل انتقادی نشان داد که سکوت و بی‌طرفی ظاهری رسانه‌های جریان اصلی، نه یک تصادف خبری، بلکه کارکردی ساختاری برای نامرئی‌سازی مسئولیت جهانی و حفظ منافع «پیرامون حامی» داشته است.

سوم، در سطح آینده‌پژوهی، این مقاله تبیین کرد که فناوری‌های نوین نظیر «هوش مصنوعی مولد» ظرفیت گذار از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب را دارا هستند. مدل پیشنهادی پژوهش نشان داد که هوش مصنوعی می‌تواند با «مرئی‌سازی اتصالات نامرئی سیستم» و «شبیه‌سازی همدلی»، دیوارهای «دیگری‌سازی»

را فرو بریزد و مخاطب را با رنج مشترک بشری مواجه سازد. این فناوری، پتانسیل آن را دارد که روایت جنگ را از «شمارش اجساد» به «درک اکوسیستم خشونت» تغییر دهد.

در نهایت، سردشت به مثابه یک «نشانه»، هشدار تاریخی است که نشان می‌دهد تا زمانی که با «علتها» (تفکر جدایی و سودمحوری) مقابله نشود، «نشانه‌ها» (دیکتاتورها) بازتولید خواهند شد. پیشنهاد نهایی این پژوهش به جامعه علمی صلح، پذیرش دعوتی شجاعانه برای خروج از سنگر امن «مظلومیت مطلق» و حرکت به سوی «مسئولیت ترمیم‌گر» است. ما می‌بایست از هویت «قربانی» به سمت هویت «التیام‌بخش» گذار کنیم؛ جایی که در آن فناوری و فلسفه دست در دست هم، ثابت می‌کنند که هیچ انسانی، حتی در دور دست‌ترین مرزها، از دیگری جدا نیست و راه روشن شدن جهان، نه جنگیدن با تاریکی، بلکه افروختن چراغ آگاهی بر تار و پود این هم‌بودی است.

توضیح اخلاقی: در راستای پایبندی به اصول شفافیت و اخلاق پژوهش، شایان ذکر است که در فرایندهای جستجوی نظام‌مند منابع، خلاصه‌سازی متون و ساختاربندی ماتریس‌های جدولی، از ابزارهای هوشمند و دستیارهای پژوهشی شامل Elicit, Gemini Pro 3 و ChatGPT 5.2 بهره‌برداری شده و صحت و روایی خروجی‌های نهایی توسط نویسنده مورد بازبینی و تأیید قرار گرفته است.

فهرست منابع

منابع فارسی

- آرنت، ه. (۱۴۰۴). آئشمن در اورشلیم: گزارشی در باب ابتدال شر. ترجمه زهرا شمس. تهران: نشر برج، چاپ چهل و چهارم.
- کام‌بخش، آ.؛ نوید، ا. (۱۴۰۱). آینده صنایع در پرتو هوش مصنوعی. فصلنامه علمی غالب (بخش علوم طبیعی)، ۱۱(۱).
- آیزنشتاین، چ. (۱۴۰۴). چرا جنگیدن با تاریکی، جهان را روشن نمی‌کند. ترجمه علی شاگر. پایگاه انجمن علمی مطالعات صلح ایران.
- بازخوانی فاجعه شیمیایی سردشت (۱۳۹۶). مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی. بازیابی شده از: <https://psri.ir/?id=ikqxe51p>
- طائی، غ.؛ سروش، م. ر.؛ مدیریان، ا.؛ خاطری، ش.؛ موسوی، ب.؛ گنج‌پرور، ز.؛ ممتازمنش، ک.؛ صدیقی مقدم، م. ر. (۱۳۹۴). خسارات انسانی ناشی از جنگ شیمیایی عراق علیه ایران؛ مطالعه اپیدمیولوژی. طب جانباز، ۲۷(۲)، ۱۱۶-۱۲۱.
- غیاثوند، ا.؛ محمدتقی‌زاده، م.؛ صالح‌پور، م. (۱۳۹۹). چهره زنانه جنگ در بمباران شیمیایی شهر سردشت. فصلنامه

- کریمی، ش. (۱۳۹۴). بررسی چگونگی بازتاب خبری بمباران شیمیایی سردشت در رسانه‌های خارجی (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی.
- گلشاهی، م. م.؛ رهبر، ع. ع.؛ نیک‌سیرت‌فر، م. (۱۴۰۰). تحلیل مولفه‌های هوش سیاسی در مدیریت منازعات سیاسی. نشریه دانش سیاسی، ۱۷(۲)، ۵۹۹-۶۲۰.
- ملائی توانی، ع.؛ حکمت، ر. (۱۳۹۶). تاریخ شفاهی بمباران شیمیایی سردشت. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- نصیری، ل.؛ واعظ مهدوی، م. ر.؛ غضنفری، ط.؛ کبودانیان اردستانی، س.؛ حسن‌پور، ح. (۱۴۰۴). ارتباط وضعیت سلامت عمومی (روش گلدبرگ) با موقعیت اقتصادی-اجتماعی و مشخصات دموگرافیک در مجروحین شیمیایی سردشت. دانشور پزشکی: نشریه پژوهشی پایه و بالینی، ۲۹ (۱۵۷)، ۱-۱۳.

منابع غیر فارسی

- Butler, J. (2004). *Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence*. Verso. <https://www.versobooks.com/books/1601-precious-life>
- Chemical Weapons Convention. (n.d.). In Wikipedia. Retrieved December 2025, from https://en.wikipedia.org/wiki/Chemical_Weapons_Convention
- Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality, Vol. 1: An Introduction* (R. Hurley, Trans.). Pantheon Books.
- Derrida, J. (1976). *Of Grammatology* (G. C. Spivak, Trans.). Johns Hopkins University Press.
- Lynch, Jake and McGoldrick, Annabel (2005). *Peace Journalism*, Hawthorn Press, Stroud
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- Van der Wilt, H. (2006). Genocide, complicity in genocide and attempting to commit genocide in the van Anraat case. *Journal of International Criminal Justice*, 4(4), 825-838.